

Základné východiská a prejavy kresťanskej religiozity pri utváraní vzťahu človeka ku krajine

J. Szóllós: Bases and Manifestations of the Christian Religiosity in Creation of the Relation of Man to the Landscape. Život. Prostr., Vol. 41, No. 2, p. 61 – 67, 2007.

With regard to its close connection with the value orientation of man, his conception of the universe and general philosophy religiosity has great influence also on the creation of the relation to the surrounding landscape, his human environment. To certain degree it positively or negatively influences also the interaction of man as an individual or human society as a collective to his environment.

In the continual process of creation this relation is on individual as well as collective level. On the basis of old as well as new experiences man changes the landscape around himself, therefore his position in the landscape and relation to it is in permanent evolution and creation. On the other hand certain basic attributes of the relation of man and creation are given in the Christian theology and dogmatics. However their reinterpretation and application in the practice of the Christian religiosity or in other words in the everyday life of a Christian is important.

We tried to draft the mentioned bases in defining the position of man in relation to creation (landscape) from the aspect of Christianity and point at some questions connected with their present interpretation and application into the everyday practice.

Religiozita má, vzhľadom na jej úzke spojenie s hodnotovou orientáciou človeka, jeho svetonázorovým zakotvením a celkovou životnou filozofiou, veľký vplyv aj na utváranie jeho vzťahu k okolitej krajine, k prostrediu, v ktorom žije.

Krajina, ako určitý konkrétny výsek globálnej krajinej sféry, ktorá je zložitým hybridným časopriestorovým, látkovo-energetickým a informačným systémom (Mičian, 1984), je pojem, ktorý zahŕňa všetko, čo v danej lokalite existuje od hornín, pôdy, cez rastlinstvo, živočíšstvo, vodu a ovzdušie, až po človeka a jeho výtvary. Z pohľadu kresťanstva možno stotožniť krajinu s tým, čo bolo stvorené a existuje v určitej časti zemského povrchu, teda s konkrétnou časťou stvorenstva. Pri úvahách o vplyve kresťanskej religiozity na utváranie vzťahu medzi človekom a krajinou možno hovoriť aj o vzťahu medzi človekom a stvorenstvom.

Tento vzťah sa neustále vyvíja na individuálnej aj kolektívnej rovine. Človek na základe svojich skúseností a poznatkov neustále mení krajinu okolo seba, preto aj jeho pozícia v krajine a vzťah k nej sa v konkrétnych prejavoch neustále vyvíja. Na druhej strane, niektoré základné atribúty vzťahu človeka a stvorenstva sú v kresťanskej teológii a dogmatike pevne dané. Dôležitá je však ich reinterpretácia a uplatnenie v súčasnej praxi kresťanskej religiozity, alebo inak povedané, v každodennom živote bežného kresťana.

Pokusíme sa načrtnúť uvedené základné východiská pri definovaní pozície človeka vo vzťahu ku stvorenstvu (krajine) z aspektu Biblie – Písma svätého a poukázať aj na niektoré otázky spojené s ich súčasnou interpretáciou a aplikáciou v každodennej praxi.

Gotický kostolík v Zolnej pri Zvolene. Foto: P. Jančura

Základné atribúty vzťahu človeka a stvorenstva z pohľadu kresťanstva

Základnou premisou, z ktorej vychádza kresťanský pohľad na svet, jeho existenciu a dejiny je ich lineárne chápanie. Na začiatku existencie tohto hmotného sveta stojí večný Boh – Stvoriteľ. On stvoril tento vesmír, ale nie je totožný so stvorenstvom, určuje zákony jeho existencie, koná cielavedome v ľudských dejinách, ktoré smerujú ku svojmu koncu. Dejiny tohto sveta z kresťanského pohľadu nie sú nezmyselným večným cyklickým kolobehom života a smrti. Sú to zmysluplné dejiny spásy, ktoré vedú od niekadiaľ niekam, sú históriou vzťahov medzi Bohom, človekom a celým stvorenstvom.

Práve navzájom sa ovplyvňujúce a úzko prepojené vzťahy v trojuholníku Boh – človek – stvorenstvo (príroda, krajina) determinujú celú existenciu sveta. Harmonický vzťah založený na Bohom určených princípoch a správnej pozícii jednotlivých prvkov vedie k plnému životu, kráse, k rajskému súladu. Narušenie vzťahov vnútri tohto trojuholníka, nesprávna pozícia jednotlivých prvkov vedie k ničeniu, smrti až peklu. Boh nám v Písme zjavuje základné princípy vzťahov v tomto trojuholníku, ich aplikácia alebo ignorovanie je základnou príčinou našich úspechov alebo problémov.

Pápež Ján Pavel II. v encyklike *Centesimus Annus* definoval podstatu ekologických problémov slovami: „Okrem problémov konzumizmu je veľmi znepokojivá

i otázka ekológie, ktorá s nimi tesne súvisí. Človek, ktorý je viac v zajatí túžby po majetku a pôžitku, než po bytí a rozvoji, nemiernym, nedisciplinovaným spôsobom spotrebúva zdroje Zeme aj samotnú Zem. Neuvážené ničenie prirodzeného životného prostredia sa zakladá na dnes, bohužiaľ, veľmi rozšírenom antropologickom omyle. Človek, ktorý odhalí svoju schopnosť meniť vlastnou prácou svet a v určitom zmysle ho novo, tvorí, zabúda, že sa to deje vždy len na základe prvotného daru vecí od Boha. Človek si myslí, že môže svojvoľne disponovať Zemou a bezvýhradne ju podriaďovať svojej vôli, akoby nemala svoju vlastnú podobu a svoje určenie prepožičané jej už predtým Bohom, ktoré človek môže rozvíjať, ktoré však nesmie zraďiť. Miesto toho, aby plnil svoju úlohu spolupracovníka Božieho na tvorivom diele, stavia sa človek na miesto Boha a vyvoláva tým

nakoniec vzburu prírody, ktorá je ním viac tyranizovaná ako spravovaná... V tejto súvislosti si musí byť dnešný človek vedomý svojich povinností a úloh voči budúcim generáciám“ (in Moldan 1994, s. 206).

Kresťanský pohľad je hierarchický a teocentrický. Najdôležitejším prvkom v spomenutej trojici je Boh, ktorý všetko stvoril, na druhom mieste je človek, kvôli ktorému Boh všetko stvoril a na treťom mieste je príroda, ktorá má byť oslavou Boha, dôkazom Jeho moci, múdrosti, slávy a existencie. Príroda (krajina) má vytvárať príjemné prostredie pre spoločenstvo Boha s človekom, ale zároveň je aj nedeliteľnou súčasťou spoločenstva medzi Stvoriteľom a stvorením. Z hierarchického usporiadania vyplýva spomínaný druhý základný fakt, že ani jeden z troch prvkov nie je totožný s iným, sú to samostatné entity, ale tvoria integrálne spoločenstvo.

Vzťah Boh a stvorenstvo

Východiskovým v uvedenom trojuholníku je vzťah Boh – stvorenstvo, nakoľko človek je súčasťou stvorenstva, jeho špecifickou časťou.

Základným princípom, ktorý často chýba v teologických úvahách o vzťahu medzi Bohom a stvorením je fakt, že ide o vzťah celej Božskej Trojice k stvoreniu. Stvorenie sveta je zázračný čin uskutočnený z vôle suverénneho Boha, ktorý je osoba, nie nejaká neosobná sila, ale nie je súčasťou stvorenstva. Boh-Otec je základ, pôvodca, iniciátor, „stvoriteľ

všetkých vecí" (1K 8, 6). Boh-Syn je stvoriteľ, „skrze ktorého bolo všetko stvorené" (J 1, 3; 1K 8, 6; Kol 1, 16) a Boh-Duch Svätý je uskutočňovateľ, „v ktorom sú všetky veci" (Gn 1, 2). Stvorenie je teda výsledkom úzkeho vzťahu a spoločenstva troch Božích osôb (Limouris, 1990).

Boh stvoril svet z ničoho, nie z nejakej prahmoty. Je to výsledok Božej slobodnej vôle, dobroty, múdrosti, lásky a všemocnosti. Stvoril dobrý, dokonalý svet (Gn 1) ako prostredie na požehnaný a harmonický život človeka a na svoju inkarnáciu. Svet bol stvorený z lásky, veď Boh je láska, a nielen v Kristu a skrze Krista, ale aj pre Krista (Kol 1, 16; R 11, 36; Žid 2, 10). Boh ale nenechal svet napospas jeho osudu. V Kristovi má aj v súčasnosti všetko stvorenstvo základ bytia (Kol 1, 17). Ježiš Kristus neprišiel na svet len kvôli vykúpeniu človeka. Ježiš je obnoviteľ celého sveta. V Kristovej smrti a vzkriesení Boh „zmieril so sebou všetko, aj čo je na zemi, aj čo je v nebesiach, a priniesol pokoj v krvi Jeho kríža" (Kol 1, 19 – 20).

Boh je svojím oživujúcim Duchom Svätým neustále prítomný v stvorenstve. Duch Svätý je darcom života, neustále obnovuje, udržiava svet (žalm 104). Viacerí autori práve na základe tohto žalmu a Ježišovho výroku: „Môj otec pracuje až dosiaľ, i ja pracujem" (J 5, 17), zastávajú názor, že Boh doteraz pracuje na dotváraní univerza (Kišš, 1995). Je jasné, že Boh naďalej uskutočňuje svoj plán spásy a zasahuje preto do ľudských dejín aj do stvorenstva. Vo svetle výroku v Gn 2, 1 – 3, o dokončení stvorenia, by však bolo, podľa nášho názoru, vhodnejšie označovať túto Božiu aktivitu ako reparáciu univerza (po ľudskom páde a škodách tým spôsobených), alebo ju chápať ako prácu na záchrane, vykúpení univerza.

Vzťah Boh – človek

Určujúcim v tomto hierarchickom vzťahu je vzťah medzi Bohom a človekom. Ten determinuje aj vzťah medzi človekom a stvorenstvom. Človek bol stvorený na Boží obraz (Gn 1, 27), na rozdiel od ostatného stvorenstva. Získal osobnosť, intelekt, kreatívnu schopnosť a schopnosť sebareflexie. Nevyvinul sa do svojej výnimočnej pozície vlastným úsilím, vlastným zdokonaľovaním prostredníctvom práce a vplyvom

Kalvária v Banskej Bystrici. Foto: P. Jančura

prírodných podmienok. Bol do tejto pozície stvorený Bohom. Podľa chápania pravoslávnej teológie je človek mikrokozmosom, ktorý stojí na hranici medzi materiálnym a duchovným svetom, ako jediný zo stvoreného sveta spája v sebe materiálne a duchovné prvky – prach zeme a Boží dych života (Gn 2, 7). Je teda kvalitatívne odlišný od ostatného stvorenia, preto ho Boh ustanovil za pána nad stvorenstvom (Gn 1, 28; Žid 8, 5 – 8).

Človeku však nestačila táto výnimočná pozícia, vzbúril sa proti Bohu, chcel byť ako Boh, chcel byť na pozícii Božej (Gn 3, 5). Preto podľa svojej slobodnej vôle odmietol poslušnosť Bohu, jeho zákonom. Sám seba urobil pre seba konečnou autoritou, bohom. Týmto narušil nielen svoj vzťah k Bohu, začal sa pred ním skrývať (Gn 3, 8), ale narušil aj integritu stvorenstva, ktorú dovtedy prežíval. Obnova vzťahu medzi človekom, Bohom a stvorenstvom nastala až zásahom Božím, príchodom Ježiša Krista na Zem, jeho smrťou na kríži a zmŕtvychvstaním (Kol 1, 19 – 20).

Vzťah človek a stvorenstvo

Tento vzťah, ako vyplýva z uvedeného, je priamo závislý od vzťahu medzi Bohom a človekom. Pápež Ján Pavel II. o tom hovorí: „Ak sa vylúči z Božieho plánu stvoriteľ, človek vyvolá neporiadok, ktorý sa nutne prejaví na ostatnom stvorení. Ak človek nie je v mieri s Bohom, ani zem nie je v mieri" (Ján Pavel II., 1994).

Tab. 1. Analýza hodnôt zlučiteľných s koncepciou udržateľného rozvoja

A: Realita	B: Alternatíva
1. Vzťah človeka k prírode	
Koristnícky vzťah k prírode	Vedomie spolunáležitosti s prírodou
2. Vzťah človeka k spoločnosti	
Extrémne prístupy: – jednostranný dôraz na individualizmus a súťaživosť – jednostranný dôraz na kolektivismus	Vyvážený dôraz na jednotlivca aj kolektív
3. Vzťah k toku času a zmyslu dejín	
Posadnutosť ideou kvantitatívneho rastu	Dôraz na kvalitatívny rozvoj ľudskej spoločnosti
4. Vzťah k zmyslu vlastného života	
Hédonistická orientácia a konzumný spôsob života	Dôraz na kvalitu života, vedomú skromnosť a odriekanie sa nepotrebných vecí
5. Vzťah k slobode a zodpovednosti	
Jednostranný dôraz na ľudské práva a slobody, erózia vedomia spoluzodpovednosti za beh vecí	Rozvoj ľudských práv a slobôd pri rešpektovaní symetrie so zodpovednosťou, ktorá je s nimi spojená
6. Vzťah k úrovni poznania	
„Pýcha rozumu“ – preceňovanie rozsahu, hĺbky a spoľahlivosti vedomostí ľudí	Opatrnosť pri všetkých zásahoch do prírody i do spoločnosti
7. Vzťah k vlastnému životu	
Odcudzenie sa človeka jeho vlastnému životu, oslabenie pudu sebazáchovy a spätých väzieb umožňujúcich korigovať nesprávne, alebo neúspešné konanie	Obnovenie pudu sebazáchovy ľudí
8. Vzťah k budúcim generáciám	
Preferovanie krátkodobých záujmov pred záujmami dlhodobými a trvalými	Rešpektovanie dlhodobých dôsledkov ľudských činností
9. Vzťah k odlišným názorom a iným civilizáciám	
Netolerancia k názorom iných	Vzájomná tolerancia
10. Vzťah ku spoločným veciam	
Rezignácia na spolurozhodovanie o spoločných záležitostiach	Rozvoj participatívnej demokracie

Zdroj: Vavroušek, 1994, 1995

V rámci hierarchického vzťahu medzi Stvoriteľom a stvorenstvom zostáva jediným vlastníkom a pánom Zeme Boh (Žid 24, 1). Človeku Zem nepatrí, je tu len nájomníkom na krátky čas, hosťom a príchodzím (Lv 25, 23; 1Kron 29, 15; Žid 119, 19; 1Pt 2, 11). Z Božieho rozhodnutia dostal mandát správcu stvorenstva (Gn 2, 15). Známy text o panovaní nad stvorenstvom v Gn 1, 28 neznamená v žiadnom prípade despotickejší, bezohľadnú vládu, má sa podobať Božiemu panstvu nad prírodou, nakoľko sme boli stvorení na Boží obraz aj vzhľadom na panovanie nad prírodou. Boh je podľa Kišša (1991), „*conservator mundi*“ a nie „*devastator mundi*“. Preto aj človek má byť vo svojom panstve nad svetom „*conservator mundi*“.

Človek dostal vlastne celé stvorenstvo do daru od Boha. O tento nezaslúžený dar z lásky (Hrdlička, 1994)

sa má aj s láskou starať, zveľaďovať ho. Všetky dary obsiahnuté v dare stvorenstva má s vďakou prijímať, užívať a vracat ich Bohu ako pri starozákonnej obeti pozdvihovania.

Človek stvorený na obraz Boží je vlastne stvorený aj na obraz Kristov. Preto má byť podľa Kristovho príkladu dobrým pastierom celému stvorenstvu, má mu slúžiť sebaobetavou službou. „*Dominium terrae (panstvo nad zemou), ktoré by nechcelo nič vedieť o ministerium terrae (službe zemi) sa míňa s Božím poverením v rámci stvorenia*“ (Lochman, 1994).

S výnimočnou pozíciou človeka ako Božieho spolupracovníka, správcu nad stvorenstvom je spojená tiež zodpovednosť. Každý človek individuálne bude skladať pred Bohom účty zo svojho správcovstva (L 16, 2) za jemu zverenú časť stvorenstva. Každé bez-

ohľadné ničenie prírody je teda previnením voči našej úlohe ako šafárov na tejto Zemi. Ničenie stvorenia namiesto jeho zveľadovania, to sú protibožské činy. Boh síce nie je súčasťou sveta v zmysle panteizmu, ale solidarizuje sa s ním v Kristovi. Ničenie stvorenia je podľa Kišša (1991) hriech proti Bohu aj proti ľuďom, nakoľko človek bez primeraného životného prostredia nemôže prežiť. Ako Boží spolupracovníci pri údržbe stvorenia máme podľa tohto autora diakonskú úlohu voči stvoreniu. Je preto potrebné rozvíjať popri iných aj „*ekologickú diakoniu*“ ako službu na záchrane stvorenia.

Stvorenie, príroda nie je našou matkou, ani pôvodcom. Príroda je našou živnou pôdou (*matrix*), je prostredím, kde máme svoje miesto a bez ktorého nemôžeme existovať. Nie je však našou matkou, ale sestrou, ktorú máme v láske prijímať a chrániť, ale nie uctievať. Svet vrátane nás samých má svojho pôvodcu, ktorý nie je súčasťou prírody. Ak ho neuznáme, vedie to k tomu, že prírodu buď znevažujeme a sme k nej ľahostajní, alebo, naopak, zveličujeme jej dôstojnosť. Príroda, v ktorej sme pevne zakorenení a v ktorej musíme žiť, nie je Bohom, ale je Božia.

Človek po svojom páde do hriechu začal Boží mandát zneužívať a chcel despoticky panovať nad stvorenstvom. Pre tento jeho pád trpí celé stvorenstvo (R 8, 19 – 22). Človek chcel určovať zákony, a preto odmietol Bohom dané zákony a jedol zo zakázaného ovocia (Gn 3, 1 – 6). Bolo to prvé porušenie nielen mravných zákonov, ale aj prírodných. Človek si vzal, čo mu nepatrilo, nebolo určené jemu a ani to nepotreboval k svojmu životu, mal predsa k dispozícii mnohé iné stromy a ich ovocie. Spôsobil prvý „*ekologický škodlivý zásah*“ do harmónie prírody. Začal meniť *ekopriestor* na *egopriestor*. Postupne rástla moc človeka, jeho hriech a žiadostivosť, a tým spôsoboval väčšie a väčšie škody. Preto Boh dal už vo svojej prvej zmluve s izraelským národom, a potom v ďalších spisoch Písma, okrem jasných morálnych príkazov aj nariadenia vo vzťahu k prírode, ktoré mali zamedziť bezhraničnému ľudskému koristníctvu.

Z toho, čo sme uviedli, je jasné, že príčina globálnych problémov je v narušení vzťahov a hierarchie v trojuholníku Boh – človek – stvorenstvo. Cesta k náprave je jedine v obnove týchto vzťahov, ktorú Boh ponúka vo vykupiteľskom diele Ježiša Krista. Človek však naďalej prírodu bezohľadne vykorisťuje na uspokojenie svojich sebeckých túžob a želaní. V súčasnosti, keď vidí katastrofálne dôsledky svojho šafárenia, pokúša sa utiecť pred zodpovednosťou. Pokúša sa identifikovať s ostatným stvorenstvom cestou degradácie na jeho úroveň. Chce vlastne dezertovať, opustiť Bohom zverenú výnimočnú pozíciu správ-

cu stvorenstva, aby nemusel niesť zodpovednosť za svoje činy.

Riešenie pre človeka, a tým aj pre stvorenstvo, je v ukončení vzbury voči Bohu. V pokornom a zodpovednom prijatí mandátu správcu stvorenstva. V prijatí Stvoriteľom určeného modelu sveta a akceptácii Jeho zákonov v ňom. Riešenie globálnych problémov ľudstva vidí aj Písmo a kresťanstvo, v zhode s mnohými sekulárnymi ekológmi a filozofmi, v individuálnej zmene človeka, v zmene jeho hodnotového rebríčka. Znamená to postaviť namiesto svojho Ega na jeho vrchol hodnoty, ktoré reprezentoval Ježiš Kristus. Nahradiť individualizmus a sebeckosť spoločnosťou, láskou a sebaobetovaním.

Aplikácia základných kresťanských atribútov vzťahu človek – stvorenstvo v súčasnej praxi

Otázka, ako prakticky realizovať načrtnuté základné kresťanské atribúty vzťahu človeka k stvorenstvu (krajine) v realite každodennej praxe, je neustálou výzvou nielen pre kresťanov. Pri interpretácii a uplatňovaní týchto základných atribútov vo vzťahu človeka ku krajine je nevyhnutná spolupráca ľudí s rozličnou filozofickou i náboženskou orientáciou.

Výborným príkladom možnej interpretácie a aplikácie týchto atribútov v praxi je úsilie prvého federálneho ministra životného prostredia Josefa Vavrouška (1994a, 1994b, 1995) pri hľadaní hodnôt udržateľného rozvoja, resp. života. Základom Vavrouškovej analýzy sa stali prevažujúce vzťahy euroamerickej civilizácie ku kľúčovým aspektom ľudského života a k svetu. Vyčlenil desať (v niektorých štúdiách dvanásť) párových hodnôt (tab. 1).

Hodnoty v ľavej časti tabuľky (A) viedli v uplynulých storočiach k prudkému kultúrnemu aj ekonomickému rozvoju, ale aj k vzniku ťažkých problémov. Hodnoty v pravej časti (B) nadväzujú podľa Vavrouška na tie grécko-rímsko-židovsko-kresťanské korene našej civilizácie, ktoré by nás mohli viesť na ceste k ideálom udržateľného spôsobu života. Vavroušek podrobnejšie komentoval uvedené hodnoty a konštatoval, že budúcnosť závisí do značnej miery od toho, ako vysoko na rebríčku svojich individuálnych aj skupinových hodnotových systémov umiestnime hodnoty typu B a do akej miery v sebe potlačíme hodnoty typu A (Vavroušek, 1994a).

Druhým zaujímavým pokusom o súčasnú reinterpretáciu základných atribútov vzťahu človeka k stvorenstvu a krajine a inšpiráciou, čo sa týka konkrétnej úlohy kresťana – jednotlivca pri zodpovednom spravovaní stvorenstva je *Ekologické desatoro* (Potsdamer Kirche, jún 1984 in Kišš 1991, s. 61 – 62).

Kostol v Dobrej Nive. Foto: P. Jančura

So zaujímavým riešením prichádza aj bývalý americký viceprezident Al Gore, ktorý navrhuje zaviesť akýsi globálny Marshalov plán. „Dnes potrebujeme plán, ktorý bude kombináciou rozsiahlej, dlhodobej a presne zamierenej finančnej pomoci rozvojovým krajinám, veľkého úsilia o objavovanie nových technológií potrebných na udržateľný ekonomický rozvoj a ich odovzdávanie tretiemu svetu, celosvetovej stratégie na stabilizáciu svetovej populácie a závažných rozhodnutí priemyselných štátov o urýchlení ich vlastného prechodu k ekologicky zodpovednému spôsobu života“ (Nováček in Huba, 1996, s. 228). Konkrétne opatrenia tohto plánu rozvádza v známej knihe Zem na miske váh. V jej závere vyznáva vieru v Krista, ako základ svojho života a aktivity pri záchrane stvorenstva: „*Moja vlastná viera vychádza z neotrasiteľného presvedčenia o existencii Boha ako stvoriteľa a ochrancu života, z hlboko osobného výkladu Krista a vzťahu k nemu, z vedomia trvalého a posvätného duchovného obsahu vo*

Ekologické desatoro

1. Ja som Hospodin, tvoj Boh, ktorý stvoril nebo a Zem. V tomto stvorení si mojím partnerom. Zaobchádzaj preto starostlivo so vzduchom, vodou, zemou, rastlinami a zvieratami, ako keby boli tvojimi bratmi a sestrami.
2. Ber do úvahy, že tým, že som ti dal život – dal som ti zodpovednosť, slobodu a obmedzené zdroje Zeme.
3. Neokrádaj budúcnosť. Cti si deti tým, že im umožníš dlhý život.
4. Vzbudzuj v deťoch lásku k prírode.
5. Pamätaj, že ľudstvo môže využívať technológie, ale raz zničený život nemôže znovu vytvoriť.
6. Staraj sa o to, aby sa v tvojej dedine, meste, krajine vytvárali spoločenstvá ľudí, ktoré sa budú usilovať zabrániť hroziacim katastrofám.
7. Dištancuj sa od všetkých zbraní, lebo ničia základné predpoklady života.
8. Cvič sa sebadisciplíne aj pri malých rozhodnutiach v živote.
9. Dopraj si v týždennom zhone žiť s prírodou počas dňa odpočinku, nielen ju využívať.
10. Nezabudni, že ty nie si majiteľom Zeme, si len jej strážcom.

všetkých ľuďoch, všetkom živom a vo všetkých veciach.“ (Nováček in Huba, 1996, s. 253).

* * *

Zo stručnej analýzy uplatnenia základných kresťanských východísk vo vzťahu človeka ku krajine (stvorenstvu) v praxi vyplýva, že kresťanská religiozita môže byť, aj napriek zlyháním v minulosti, bázou na utváranie pozitívneho a udržateľného vzťahu človeka k stvorenstvu. Človek nemôže rezignovať na svoju úlohu správcu stvorenstva, hoci ju nedokáže robiť dokonale. Musí ju vykonávať aj naďalej, hoci aj s vedomím, že nedokáže v plnej miere a dokonale uplatniť základné atribúty uvedené v Písme svätom. Ich uplatňovanie je procesom neustáleho hľadania a smerovaním k ideálu a dokonalosti načrtnutej v Biblii.

